

Διεθνές Συνέδριο για την Ανοικτή & εξ Αποστάσεως Εκπαίδευση

Τόμ. 6, Αρ. 2B (2011)

Εναλλακτικές Μορφές Εκπαίδευσης

ΤΟΜΟΣ Β
PART / ΜΕΡΟΣ Β

Η εξ αποστάσεως διδασκαλία του ελληνο-ρωμαϊκού θεάτρου και η αξιοποίηση της πλατφόρμας eClass: Μια σχέση «αγάπης και μίσους»;

Ιωάννα Ν. Παπαδοπούλου

doi: [10.12681/icodl.657](https://doi.org/10.12681/icodl.657)

**Η εξ αποστάσεως διδασκαλία του ελληνο-ρωμαϊκού θεάτρου και
η αξιοποίηση της πλατφόρμας eClass:
Μια σχέση «αγάπης και μίσους»;**

**Distance Learning of Graeco-Roman Theatre and
the Exploitation and Development of the Platform 'eClass':
A 'Love-Hate' Relation?**

Ιωάννα Ν. Παπαδοπούλου, δρ. φιλ.,
Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης-Τμήμα Ελληνικής Φιλολογίας,
Λέκτωρ Κλασικής Φιλολογίας-
Σ.Ε.Π. Ελληνικού Ανοικτού Πανεπιστημίου
(Θ.Ε.: «Αρχαίο Ελληνικό Θέατρο», ΕΛΠ 31)
iopapad@helit.duth.gr

Περίληψη

Σκοπός του κειμένου είναι να συνεισφέρει, με την παρουσίαση παραδειγμάτων, στον διάλογο για την αξιοποίηση της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης και του eClass σε συνεργία με τη συμβατή διδασκαλία. Ειδικά το ελληνορωμαϊκό θέατρο ως αντικείμενο διδασκαλίας «διπλής μορφής» (στο αμφιθέατρο και με μέσα τηλεεκπαίδευσης) παρέχει, λόγω των ιδιαίτερων γνωρισμάτων του, πρόσφορες συνιστώσες για ένα τέτοιο εγχείρημα, αλλά, προς το παρόν, η εφαρμογή της πλατφόρμας eClass δεν επιτυγχάνεται απρόσκοπτα, ούτε αν χρησιμοποιηθεί ως επικουρική της συμβατικής διδασκαλίας ούτε αν λειτουργήσει εν είδει «μαθήματος μετά το μάθημα». Ζητήματα προς επίλυση είναι οι περιορισμοί που θέτει η πλατφόρμα στους χρήστες (διδάσκοντες και φοιτητές) και η έλλειψη κατάλληλου υλικού· το ερώτημα είναι κατά πόσο η χρήση των εργαλείων εξ αποστάσεως διδασκαλίας δύναται να καταστεί καθόλα λυσιτελής στη διδασκαλία του κλασικού θεάτρου.

Abstract

This paper deals with the use of the eClass platform not merely as a supplementary distance learning tool but rather as a 'class after class' tool for further teaching after the end of the conventional instruction in the class. My case study is the teaching of Graeco-Roman theatre.

1. Εισαγωγή: ο «μεταθεατρικός» χαρακτήρας της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης

Το μεταθέατρο, ένας τεχνικός όρος που δηλώνει κυριολεκτικά «το θέατρο πέραν του θεάτρου», νοείται ως «το θεατρικά συνειδητοποιημένο θέατρο, δηλαδή το θέατρο που δηλώνει σαφώς ότι έχει συνείδηση της θεατρικότητάς του»¹. Υπό αυτό το πρίσμα το μεταθέατρο χαρακτηρίζει εκείνο το έργο στο οποίο «το θέατρο γίνεται μια μορφή αντιθέατρου, όπου τα όρια μεταξύ ζωής και θεάτρου αμβλύνονται».²

Μια μεταφορική/αλληγορική χρήση της έννοιας του μεταθέατρου, στοιχείου που – κατά το μάλλον ή το ήττον– χαρακτηρίζει το σύνολο των σωζόμενων δραμάτων της κλασικής αρχαιότητας, θα συνδύαζε τη σύνδεση και την ερμηνεία των έργων αυτών, πέρα από τον σκηνικό χώρο ή/και τη «συνειδητοποίηση της απόφανσης»,³ με την

καθαυτή διδασκαλία του θεατρικού φαινομένου της αρχαιότητας, θεωρούμενου από τον (απο)δέκτη του, τον διδασκόμενο/θεατή-αναγνώστη, ως μορφή «μεταεπικοινωνίας».⁴ Στην περίπτωση αυτή ο διδάσκων θα κατείχε τη σημαίνουσα θέση του φορέα-πομπού-ερμηνευτή μιας μεταθεατρικής («αντί»-)διδασκαλίας βάσει των σωζόμενων έργων.

Ο εύλογος εκπαιδευτικός προβληματισμός έγκειται στην ανεύρεση, στον σχεδιασμό και στη χρήση πρόσφορων «εργαλείων» και μέσων μετάδοσης/κατάθεσης της διδασκαλίας/ύλης αυτού του εξειδικευμένου αντικειμένου, ώστε να επιτευχθεί ο προσδοκώμενος μαθησιακός σκοπός κάθε τύπου διδασκαλίας: η μετάδοση και η απόκτηση γνώσης. Το συνυφασμένο ερώτημα αφορά στον ρόλο, στις δυνατότητες χρησιμοποίησης και στη χρησιμότητα της εξ αποστάσεως διδασκαλίας στο πλέγμα της «μεταθεατρικότητας» και της «μεταεπικοινωνίας» των κλασικών δραματικών έργων, δηλαδή αν υφίστανται οι προϋποθέσεις να εφαρμοστεί ως εκπαιδευτικό εργαλείο και με ποια μορφή (π.χ. ως «κατεξοχήν» εκπαιδευτικό μέσο ή σε συνδυασμό με τη συμβατική διδασκαλία).

2. Η «Μεταεπικοινωνία» του κλασικού θεάτρου στην εξΑΕ

Ειδικά η εξ αποστάσεως εκπαίδευση ενδείκνυται για τη διδασκαλία των δραμάτων της ελληνορρωμαϊκής αρχαιότητας⁵ για μια πλειάδα λόγων που, τρόπον τινά, «εφορμούν» από την ίδια την υφή του αρχαίου δράματος/θεάτρου: την πλήρωση της «μεταεπικοινωνίας», δηλαδή της εξωτερικής έκφανσης της επικοινωνίας⁶ υποκριτών/συνθέτη συγγραφέα με το κοινό.⁷

Πιο συγκεκριμένα τα παρακάτω –πολύ σχηματοποιημένα– χαρακτηριστικά, που συνιστούν αποκλειστικά γνωρίσματα της ελληνορρωμαϊκής θεατρικής έκφανσης και δραματοουργίας,⁸ σε μια κατακερματισμένη και συνδυασμένη με συγκεκριμένους προσδοκώμενους στόχους μάθησης (με τις αντίστοιχες λέξεις-κλειδιά ενοτήτων, κατάλληλα δομημένων και συνοδευόμενων από οπτικοακουστικό υλικό και «Παράλληλα Κείμενα»), προκρίνουν την καταλληλότητα του αντικειμένου για την πέραν της αίθουσας των συμβατικών Α.Ε.Ι., διδασκαλία:⁹

α) Η γένεση του θεατρικού είδους μέσα από τη θρησκεία ως λαϊκό και παράλληλα θρησκευτικό/κοινωνικό/πολιτικό δρώμενο και η εξέλιξή του στο αττικό έδαφος με την ένταξή του σε θρησκευτικές γιορτές και την καθιέρωση από την πολιτεία δραματικών αγώνων στον χώρο του θεάτρου του Διονύσου, δηλαδή η δυνατότητα σαφούς προσδιορισμού του «συγχρονικού» ιστορικού χρόνου δημιουργίας και ο συγκεκριμένος τόπος της θεατρικής παραγωγής.¹⁰

β) Ο δραματικός χωροχρόνος κάθε έργου (μύθος και πόλη, ιστορικές/κοινωνικές/οικονομικές/πολιτικές συγκυρίες κ.α.), δηλαδή η δυνατότητα κειμενοκεντρικής ερμηνείας παραγόντων που άπτονται της σύνθεσης.

γ) Τα ιδιαίτερα στοιχεία της θεατρικότητάς του, όπως π.χ. οι περιορισμοί του αριθμού υποκριτών,¹¹ η αρχικά υποχρεωτική και προαπαιτούμενη ύπαρξη Χορού¹² και η συνύπαρξη απαγγελίας (διαλογικής και μονολογικής υφής) με αδόμενα μέρη (άσματα χορικά και άσματα από σκηνής, μονωδίες και διωδίες).

Όσον αφορά στην εξ αποστάσεως εκπαίδευση, αναδεικνύεται σε ένα χρήσιμο και χρηστικό μέσο για τη διδασκαλία του θεατρικού φαινομένου της κλασικής αρχαιότητας (και από μετάφραση των έργων και από το αρχαιοελληνικό και το λατινικό κείμενο), αν εφαρμοστούν κυρίως δύο βασικές παράμετροι:

α) η αποτελεσματική αξιοποίηση της μεθόδου της «κατά διαστήματα εκμάθησης»¹³,

β) η διαμόρφωση πολυσχιδούς πρόσφορου διδακτικού υλικού (συμπεριλαμβανομένων και των ασκήσεων αυτο-αξιολόγησης).¹⁴

3. Η πλατφόρμα (Open) eClass και η διδασκαλία του κλασικού θεάτρου

Μια ιδιαίτερη μορφή της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης συνιστά η, σχετικά διαδεδομένη κατά την τελευταία τριετία στον χώρο των ελληνικών Α.Ε.Ι., πλατφόρμα (Open) eClass, η οποία περιγράφεται ως «ένα ολοκληρωμένο Σύστημα Διαχείρισης Ηλεκτρονικών Μαθημάτων» που «έχει σχεδιαστεί με προσανατολισμό την ενίσχυση της συμβατικής διδασκαλίας αξιοποιώντας την ήδη σε υψηλό βαθμό αφομοιωμένη στο χώρο της εκπαίδευσης πληροφορική τεχνολογία» και «ακολουθεί τη φιλοσοφία του λογισμικού ανοικτού κώδικα και υποστηρίζει την υπηρεσία Ασύγχρονης Τηλεκπαίδευσης χωρίς περιορισμούς και δεσμεύσεις».¹⁵

Κατά την εφαρμογή του eClass στη διδασκαλία του ελληνορρωμαϊκού θεατρικού η ανάδειξη των δυνατοτήτων του και η χρήση του υπέδειξε ότι μπορεί να λειτουργήσει διττά, είτε επικουρικά/συμπληρωματικά της συμβατικής («εν αμφιθέατρω») μάθησης είτε, εν μέρει έστω, αυτοτελώς, χρήση που δεν προβλέπεται σύμφωνα με την ανωτέρω περιγραφή.

Η eClass ως αρωγός των τυπικών παραδόσεων, που εντάσσονται γενικά όσον αφορά στα τμήματα Φιλολογίας και Θεατρικών Σπουδών (στην ημεδαπή και στην αλλοδαπή), στο σχήμα διδασκαλίας: εισαγωγή στο θεατρικό είδος-ανάλυση έργου/κειμένου-ερμηνεία δομής-σχολιασμός χωρίων-συζήτηση (με ή χωρίς απαιτούμενη προετοιμασία εκ μέρους των φοιτητών), συνάδει –κατά κύριο λόγο– με τις εξής εφαρμογές της: α) περιγραφή του μαθήματος, των διδακτικών στόχων, της μορφής της εξέτασης και λέξεις-κλειδιά, β) περίγραμμα των παραδόσεων εβδομαδιαία και «Γραμμή Μάθησης» (με αντίστοιχες αναρτήσεις σημειώσεων στα «Εγγραφα»), γ) «Ασκήσεις» και «Ερωτηματολόγια» για την αφομοίωση της ύλης, δ) ανάρτηση ποικίλων «Εγγράφων» που επεκτείνουν τα συγγράμματα και διευρύνουν τις παραδόσεις,¹⁶ ε) κατάθεση σύντομων «Εργασιών»,¹⁷ στ) «Ομάδες χρηστών» που μπορούν να αναλάβουν ομαδικές εργασίες ή έρευνα συγκεκριμένου θέματος, ζ) «Περιοχές Συζητήσεων» για απορίες ή περαιτέρω μελέτη, που η) γίνεται εφικτή με την ανάρτηση στους «Συνδέσμους» έγκριτων ιστοσελίδων σχετικών με το αντικείμενο του μαθήματος ή ιστοσελίδων με e-books,¹⁸ και θ) ανάρτηση «Ανακοινώσεων», οι οποίες είναι ορατές στη σελίδα του μαθήματος και παράλληλα αποστέλλονται ταυτόχρονα με τη στιγμή της ανάρτησης σε όλους τους χρήστες/φοιτητές που έχουν εγγραφεί στο μάθημα.¹⁹

Η εφαρμογή αυτή στάθηκε επιτυχής²⁰ –με πλήρη εκμετάλλευση των παρεχόμενων από την πλατφόρμα αυτή δυνατοτήτων– το χειμερινό εξάμηνο του ακαδημαϊκού έτους 2010-11 κατά τη συνδιδασκαλία του γνωστικού αντικείμενου «Λατινικό Δράμα-Κωμωδία» σε δύο προπτυχιακά εξάμηνα: στο ε' εξάμηνο, στο οποίο το μάθημα ήταν υποχρεωτικό και κοινό για όλες τις ειδικεύσεις (κλασική και μεσαιωνική-νεοελληνική) και στο ζ' εξάμηνο ως υποχρεωτικό μάθημα που απευθύνεται αποκλειστικά στους φοιτητές της κλασικής ειδίκευσης.

Η «από μηχανής» λύση που προσέφερε το eClass ήταν η προετοιμασία δύο ξεχωριστών σελίδων του ίδιου μαθήματος, μία για τους φοιτητές του ε' εξαμήνου και μία άλλη για τους φοιτητές του ζ' εξαμήνου, οι οποίες διαμορφώθηκαν ανάλογα με τις απαιτήσεις κάθε έτους σπουδών (τρίτο και τέταρτο) και τις γνώσεις που θα έπρεπε να συγκλίνουν με αυτό το επίπεδο. Με άλλα λόγια έγινε διαχωρισμός κατά τη δημιουργία του περιεχομένου κάθε σελίδας, ώστε η μία να είναι κατάλληλη για το κοινό για όλες τις ειδικεύσεις μάθημα και η άλλη να απευθύνεται στα σεμινάρια για τους τελειόφοιτους κλασικούς φιλόλογους, με την ανάλογη ενεργοποίηση των εργαλείων που παρέχει η eClass.

Η σελίδα για το μη εξειδικευμένο τρίτο έτος διαμορφώθηκε γύρω από τη φιλοσοφία της προσέκλυσης του ενδιαφέροντος των φοιτητών στη Ρωμαϊκή Κωμωδία και

παράλληλα της αποφόρτισής τους από το βάρος του αισθήματος «επισκιάσης» τους στο αμφιθέατρο από τους, με προχωρημένες στο αντικείμενο γνώσεις, συμφοιτητές τους. Τα έγγραφα που αναρτήθηκαν ξεκίνησαν από σημειώσεις για τη γένεση του είδους και την παράθεση σχετικών χωρίων/πηγών στα Λατινικά και σταδιακά, με την πρόοδο των παραδόσεων, εμπλουτίστηκαν μέχρι την τελική ανάρτηση ενός corpus (σώματος σημειώσεων εν είδει ερωτήσεων και με κατάθεση των σημαντικότερων χωρίων, όρων και ερμηνευτικών προβλημάτων). Στη σελίδα του μαθήματος περιλαμβανόταν και η υπόδειξη ιστοσελίδων για οπτικό υλικό, η δυνατότητα κατάθεσης προαιρετικών, σύντομων (έκτασης δύο σελίδων) εθελοντικών εργασιών και η σταδιακή (με την πρόοδο των μαθημάτων) δημιουργία λεξιλογίου θεατρικής ορολογίας.

Βαρύτητα δόθηκε σε ένα σημαντικό στοιχείο που λόγω της συνδιδασκαλίας δεν κατέστη πάντα εφικτό στο, άνισα ως προς τον βαθμό κεκτημένων γνώσεων και κατάμεστο λόγω της συνδιδασκαλίας δύο εξαμήνων, αμφιθέατρο: την εξοικείωση με το λατινικό λεξιλόγιο και ειδικά με την αρχαϊκή λατινική γλώσσα του Πλάτου και τις μετρικές δυσκολίες των *diverbia* (απαγγελλόμενων μερών) και των *cantica* (αδόμενων μερών).

Μέσω της eClass οι φοιτητές του ε' εξαμήνου ήταν σε θέση, σε δικό τους χώρο και χρόνο, να έχουν στην οθόνη του Η/Υ τους ένα μάθημα/εργαλείο συμπληρωματικό και επεξηγηματικό κάθε εβδομαδιαίας παράδοσης, με έμφαση στα σημεία που – αναμενόμενα– θα συναντούσαν δυσκολίες στην κατανόηση και στην αφομοίωση ή τα σημεία που οι ίδιοι ζητούσαν βοήθεια και διευκρινήσεις κατά τις παραδόσεις.

Όσον αφορά στο ζ' εξάμηνο κλασικής ειδίκευσης, στη δική τους ιστοσελίδα ενεργοποιήθηκε, πέραν από τις «Περιοχές συζητήσεων» και την «Ανταλλαγή Αρχείων» (η δεύτερη απαραίτητη, καθώς το μάθημα θα εξεταζόταν –ως είθισται στο τέταρτο έτος προπτυχιακών σπουδών– με απαλλακτική εργασία), η «Γραμμή Μάθησης» με τη μέθοδο της «κατά διαστήματα εκμάθησης», δηλαδή κατά το σχήμα: σταδιακή προσέγγιση και εμβάθυνση σε ένα θέμα→γενίκευση→επέκταση στον επόμενο στόχο→επιστροφή και συνδυαστική εμπέδωση του προηγούμενου.²¹

Η αυτοτέλεια στην εφαρμογή της eClass έγκειται στη δημιουργία ενός ανεξάρτητου των τριώρων εβδομαδιαίων πανεπιστημιακών παραδόσεων/σεμιναρίων περιβάλλοντος μάθησης και διδασκαλίας, στο οποίο γενικότερα ζητήματα, που ξεπερνούν τα περιορισμένα χρονικά όρια, κατατίθενται, προβάλλονται, συζητούνται, προσαρμόζονται ανάλογα με τα ενδιαφέροντα των φοιτητών και τις «πέραν του αμφιθέατρου/αίθουσας» δυνατότητες και εφαρμογές της σύγχρονης και εξελισσόμενης τεχνολογίας.

Αυτή η δυνατότητα αξιοποίησης της eClass, δηλαδή «ανεξάρτητα» της συμβατής διδασκαλίας, εφαρμόστηκε κατά το χειμερινό εξάμηνο του ίδιου ακαδημαϊκού έτους, στο πρώτο έτος του πρώτου κύκλου του Μεταπτυχιακού Προγράμματος Σπουδών του Τμήματος Ελληνικής Φιλολογίας του Δ.Π.Θ. Τα τρία σεμινάρια ήταν εισαγωγικά στο Ρωμαϊκό Θέατρο (από την αρχαϊκή εποχή έως τη νερόνεια περίοδο).²² συζητήθηκαν, σύμφωνα με την πιο πρόσφορη διδακτική πρακτική σε εισαγωγικά για ένα αντικείμενο σεμινάρια, βασικές πληροφορίες με πορεία από τα πιο γενικά στα πιο εξειδικευμένα θέματα²³ και ως εκ τούτου επιμέρους κεφάλαια του ρωμαϊκού θεάτρου, χρήσιμα όμως για την παιδεία (με την αρχαιοελληνική σημασία του όρου) φοιτητών μεταπτυχιακού επιπέδου, δεν ήταν εφικτό να τύχουν επεξεργασίας κατά τις συναντήσεις.²⁴

Για αυτά τα μεταπτυχιακά σεμινάρια διαμορφώθηκε ένα ανεξάρτητο των σεμιναρίων περιβάλλον μαθημάτων στην eClass, μια πειραματική μορφή διδασκαλίας, που θα τη χαρακτήριζα ως ημι-εξ αποστάσεως ή ως προσπάθεια συνύπαρξης και συνέργειας

συμβατικής και εξ αποστάσεως διδασκαλίας. Σκοπός ήταν να υπάρχει μάθημα-μετά-το-μάθημα ή γνώση-μέσα και μετά από τη γνώση στην αίθουσα, εύκολα προπελάσιμη και εύληπτη, όχι συμπληρωματική, αλλά αυτούσια, με κατάθεση και της εμπειρίας μου από τη διδασκαλία στο Ε.Α.Π.

Στη σελίδα των μεταπτυχιακών σεμιναρίων διαμορφώθηκαν ανεξάρτητες συνδέσεις για τα ζητήματα/κεφάλαια/ενότητες που, αναγκαστικά λόγω των χρονικών ορίων, «απουσίαζαν» στα σεμινάρια και οι μεταπτυχιακοί φοιτητές μπορούσαν να μελετήσουν σημειώσεις, να ασχοληθούν με δραστηριότητες εκμάθησης και εμπέδωσης της ύλης, να αυτο-αξιολογήσουν τις γνώσεις τους, να διαβάσουν κείμενα για περαιτέρω μελέτη ή να υποδείξουν τις δικές τους οπτικές και ερμηνείες. Παρεχόταν δηλαδή η ευκαιρία και για αυτενέργεια, για ενεργό συμμετοχή στη μαθησιακή διαδικασία, με τη συγκέντρωση υλικού, τη μελέτη εξειδικευμένης βιβλιογραφίας («Παράλληλα Κείμενα» και «Ανθολόγιο Αποσπασμάτων από άλλα έργα») αλλά και στη διδακτική με τη δημιουργία –μέσα στη σελίδα του μαθήματος στην eClass– αυτοτελών, σύντομων μαθημάτων για τους συμφοιτητές τους αναφορικά με ένα ειδικότερο ζήτημα (π.χ. ο ρόλος του «έξυπνου δούλου») που ερεύνησαν.²⁵ Εν συνεχεία προχώρησαν στη συγγραφή σύντομων εργασιών/«προόδων», οι οποίες τους οδήγησαν, βάσει των ενδιαφερόντων τους, στην τελική επιλογή του θέματος της εργασίας τους για το σεμινάριο. Στο πλαίσιο αυτού του «μαθήματος μετά το μάθημα» εντάχθηκε και η εξάσκησή τους στην τεχνική της συγγραφής γραπτής ακαδημαϊκής εργασίας σε ένα θέμα που είχαν μελετήσει, αναζητήσει βιβλιογραφία, συλλέξει υλικό και ασχοληθεί εξ αρχής πέραν των σεμιναρίων.²⁶

4. Συμπεράσματα-προτάσεις

Η δέσμευση χρόνου και η κοπιαστική εργασία του διδάσκοντος για την εκμετάλλευση και την ανάδειξη εργαλείων τηλεκαίτευσης είναι δεδομένη. Όταν όμως το ίδιο το αντικείμενο, όπως το ελληνορρωμαϊκό θέατρο, προδιαθέτει για την εξ αποστάσεως ή μέσω μιας μορφής ασύγχρονης εκπαίδευσης τύπου eClass διδασκαλία και υπάρχει και η προαπαιτούμενη θέληση για αξιοποίηση αυτής της μεθόδου και αυτού του εργαλείου, συνιστά τροχοπέδη το να εξυφάνεται εκ μέρους του εκπαιδευτή κυρίως, αλλά και των φοιτητών, μια σχέση αγάπης και μίσους.²⁷

Οι φοιτητές αρχικά κωλύονται, λόγω της μη εξοικείωσής τους με την εξ αποστάσεως διδασκαλία ή της χρήσης της eClass, στην κατανόηση της λειτουργίας αυτής της μεθόδου απόκτησης γνώσεων και στην αξιοποίηση της ωφέλειάς της. Όταν ξεπεραστεί αυτό το στάδιο, τείνουν να εκτιμούν την ελευθερία χρόνου και χώρου και να κατανοούν τις πραγματικές δυνατότητες και υπηρεσίες της τεχνολογίας αιχμής στη μάθηση και στην πρακτική εφαρμογή τους. Παρόλα αυτά όμως αποζητούν διαρκώς την παρουσία, την ηλεκτρονική αλλά κυρίως τη φυσική, του διδάσκοντα και την έννοια της «αίθουσας», δηλαδή τη μη απομόνωση κατά την παιδευτική διαδικασία. Όσο προσεκτικά και να είναι διαμορφωμένο το υλικό, η μεταδοτικότητα του διδάσκοντα και η επαφή του με τους φοιτητές φαίνεται ακόμη να συνιστά καθοριστικό παράγοντα στην εκπαίδευση και η «μέση λύση» της «ζωντανής» διδασκαλίας μέσω του διαδικτύου (ως τηλεδιάσκεψη) δεν φαίνεται ικανοποιεί τους φοιτητές παρά μόνον ως λύση ανάγκης, όταν δηλαδή δεν υπάρχει άλλη επιλογή.²⁸

Για τον διδάσκοντα η αξιοποίηση της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης και των «εργαλείων» τύπου eClass οριοθετείται από δύο παράγοντες: α) τη διαμόρφωση από τον ίδιο κατάλληλου υλικού/εγχειριδίων/παράλληλων κειμένων για τις ειδικές και εξειδικευμένες ανάγκες κάθε γνωστικού αντικειμένου, με επίγνωση των ιδιομορφιών του και, το σημαντικότερο, β) την αδυναμία προσαρμογής της

δεδομένης πλατφόρμας τύπου eClass στις ξεχωριστές και επιμέρους ανάγκες διδασκαλίας του αντικειμένου του.²⁹

Είναι προϋπόθεση για την επιτυχία της (ημι-)εξ αποστάσεως εκπαίδευσης (επικοινωνικής ή αυτοτελούς) να παρέχει η πλατφόρμα στον διδάσκοντα τρόπους περαιτέρω επεξεργασίας/επέκτασής της· αυτό θα ήταν εφικτό π.χ. με κάποια κουμπιά/συνδέσμους «κενών» επιλογών, που θα διαμορφώνει και θα ενεργοποιεί κατά την κρίση του σύμφωνα με τις ανάγκες του μαθήματός του. Κατά τη διαδικασία αυτή είναι ευκαταίρετο και χρειώδες να γίνεται από τον διδάσκοντα ανατροφοδότηση προς τον δημιουργό της πλατφόρμας, ώστε και αυτή να εξελίσσεται και να προσαρμόζεται ανάλογα με τις πολυειδείς επιστημονικές ανάγκες και αντικείμενα.³⁰

Η τεχνολογική εξέλιξη και η διαδεδομένη χρήση του διαδικτύου καταδεικνύει αναντίλεκτα την ανάγκη να εξοικειωθεί η κοινότητα των διδασκόντων και των φοιτητών με τις καινοτόμες μορφές εκπαίδευσης, για να αποφευχθεί η, κατά το δοκούν, θεοποίηση ή δαιμονοποίησή τους. Κατ' αρχάς όμως ζητούμενο *sine qua non* είναι να οριοθετηθεί ο ρόλος του διδάσκοντα-διαμορφωτή της σελίδας ηλεκτρονικού μαθήματος, που ακόμη είναι ρευστός, και ο ίδιος παραμένει «αμύητος» στη νέα τεχνολογία διδασκαλίας και μάθησης.³¹

Σημειώσεις

¹ Για τη μεταθεατρικότητα στην Πλαυτιανή Κωμωδία βλ. ενδεικτικά: Slater, Neall W. (2000), *Plautus in Performance: The Theatre of the Mind*, Amsterdam: OPA, σ. 14 κ.ε.: πρβλ. Παπαϊωάννου, Σοφία (2009), *Πλαύτος, Ο καυχισιάρης στρατιώτης-Miles Gloriosus, Εισαγωγή-Μετάφραση-Σχόλια*, Αθήνα: εκδ. Σμίλη, σ. 43 κ.ε. και αυτ. σ. 43 υποσημ. 24 και σ. 44 υποσημ. 25.

² Pavis, Patrice (2006), *Λεξικό του Θεάτρου* (μτφρ. Αγνή Στρομπούλη), Αθήνα: Gutenberg, σ. 306, ε.λ. μεταθέατρο 1 και 2.

³ Pavis, Patrice (2006), *Λεξικό του Θεάτρου* (μτφρ. Αγνή Στρομπούλη), Αθήνα: Gutenberg, σ. 306, ε.λ. μεταθέατρο 3.

⁴ Για τον όρο και τη σημασία του στο σύγχρονο θέατρο βλ. Pavis, Patrice (2006), *Λεξικό του Θεάτρου* (μτφρ. Αγνή Στρομπούλη), Αθήνα: Gutenberg, σ. 306, ε.λ. μεταθέατρο 3. και αυτ. παραπομπές.

⁵ Ως ελληνορρωμαϊκά δράματα εννοούνται οι τραγωδίες του Αισχύλου, του Σοφοκλή και του Ευριπίδη, τα έργα της Αρχαίας Πολιτικής Κωμωδίας του Αριστοφάνη, της Νέας Κωμωδίας του Μενάνδρου, της «βαρβαρικής» Ρωμαϊκής Κωμωδίας του Πλάυτου, της «ανθρωπιστικής» Ρωμαϊκής Κωμωδίας του Τερεντίου και τέλος η ιδιότυπη «στοιική» Ρωμαϊκή Τραγωδία του Σενέκα.

⁶ Η εσωτερική επικοινωνία αφορά στη δεδομένη επικοινωνία μεταξύ των υποκριτών, δηλαδή είναι σύμφυτη με τη γένεση του θεατρικού φαινομένου.

⁷ Σε κάθε περίπτωση σκοπός κάθε θεατρικής παράστασης είναι (ή στις περισσότερες περιπτώσεις τουλάχιστον είναι, αν ληφθεί υπ' όψιν η θεατρική αποδόμηση) η επικοινωνία του συγγραφέα μέσω του «εγώ» του ηθοποιού του με τον θεατή. Ειδικά και αποκλειστικά όμως στο αρχαίο ελληνικό-αττικό θέατρο ο σκοπός αυτός συνιστούσε έναν εξ αρχής δεδομένο αυτοσκοπό, γιατί το ίδιο το θεατρικό φαινόμενο εντασσόταν στη θρησκευτική ζωή της πόλης και συνιστούσε έκφασή της με την παράλληλη επιμέλεια των παραστάσεων στο πλαίσιο των λατρευτικών πάνδημων εορτών προς τιμήν του Διονύσου από την πολιτική στην ουσία ηγεσία της πόλης και κυρίως τον αγωνιστικό χαρακτήρα αυτών των παραστάσεων. Εν ολίγοις οι δραματικοί αγώνες προϋποθέτουν ότι ο δραματικός συγγραφέας (ο τραγικός ποιητής και ο κωμωδιογράφος), για να επιτύχει τη νίκη, οφείλει να επιτύχει στη μεταεπικοινωνία με τους θεατές. Ένα ακόμη ίδιον του αγωνιστικού χαρακτήρα ήταν ο αριθμός των συμμετοχών: οι τρεις τραγικοί ποιητές και οι τρεις κωμικοί ποιητές, που επιλέγονταν από την πολιτική (στα Μεγάλα Διονύσια) ηγεσία της πόλης, συμμετείχαν στους αγώνες με μια τετραλογία και οι κωμικοί με ένα εκτενές έργο (κατά την εποχή του Πελοποννησιακού πολέμου), δηλαδή η πολλαπλότητα των παραστάσεων σε συνδυασμό με την ανταπόκριση των έργων από τους θεατές συνέτειναν στο πρώτο βραβείο που δινόταν από κριτές, οι οποίοι κάθονταν στα εδώλια μαζί με το κοινό, προέρχονταν από αυτό και είχαν επιλεγεί με κλήρωση. Οι αρχές αυτές, αν και δεν χαρακτηρίζουν συνολικά και το Ρωμαϊκό Θέατρο, ενυπάρχουν σε αυτό, καθώς συνιστούσε συνέχεια, μίμηση και ανανέωση του ελληνικού.

⁸ Στις ιδιαιτερότητες του κλασικού θεάτρου που συνδράμουν στην και διευκολύνουν την εξ αποστάσεως διδασκαλία του, θα μπορούσαν να προστεθούν και η «ηθογράφηση», οι αγώνες λόγων, ο

φιλοσοφικός και πολιτικός χαρακτήρας και στοχασμός, η παρουσίαση των φύλων, ποικίλες θεατρικές τεχνικές, όπως η *μέλλησις* και η *άγνοια* κ.α.

⁹ Το εγχείρημα υποβοηθάται από το τις λοιπές, εξωτερικής υφής, ιδιαιτερότητες του κλασικού θεάτρου, καθώς τα ίδια τα έργα έχουν σταθερή δομή (τα αριστοτελικά «κατά το ποσόν» μέρη) και το αποτέλεσμα-αντίδραση του κοινού (μέρος της οποίας αποτελεί και η επιτυχία της «εμβίωσης/εναίσθησης») είναι «γνωστό» από το αποτέλεσμα των αγώνων.

¹⁰ Με το θεατρικό φαινόμενο και την καταλληλότητά του για εξ αποστάσεως εκπαίδευση συνδέονται και τα εξής: α) Το περιβάλλον ανάπτυξης του στην Αττική, δηλαδή η δημοκρατία, η ισηγορία, η παρρησία, η λειτουργία της εκκλησίας του δήμου που καθρεφτίζεται στον θεατρικό χώρο και ενίοτε στα ίδια τα δράματα (πρβλ. το ψήφισμα του *ονομαστί κωμωδεῖν*) κ.α. β) Επίσης δεδομένος είναι ο χώρος και ο χρόνος των παραστάσεων: το Θέατρο Διονύσου με χρήση ορχήστρας και σκηνής από τον Χορό και τους Υποκριτές και η αμφιθεατρική κλιμακωτή τοποθέτηση των θεατών, τα Μεγάλα Διονύσια, τα Μικρά Διονύσια και τα Λήνια, οι μεμονωμένες επαναλήψεις παραστάσεων στα Μικρά Διονύσια. γ) Ο ρόλος της θρησκείας και της πολιτείας στη διεξαγωγή των παραστάσεων, π.χ. ο άρχων βασιλεύς, ο επώνυμος άρχων, οι χορηγοί, οι φυλές-κριτές, οι ιεροτελεστίες στον χώρο του διονυσιακού θεάτρου, ο προαγών, η τήρηση «πρακτικών δραματικών αγώνων» (*διδασκαλῖαι*).

¹¹ Ας σημειωθεί ότι και η –κατά το μάλλον ή το ήττον– επαναλαμβανόμενη μορφή των κουστουμιών και η χρήση προσωπείων ομογενοποιούσε την υποκριτική τεχνική και τη σκηνοθεσία: επομένως παρά τις διαφορές στη *σύστασιν των πραγμάτων* (Αριστοτέλης, *Ποιητική* 1450a32, 1450b22) υπήρχε σταθερή εξωτερική θεατρική/παραστατική μορφή μέσω της οποίας οι πρωτοτυπίες κάθε δραματικού συγγραφέα καθίστανται, ακόμη και σήμερα, αναγνωρίσιμες βάσει του κειμένου και των ενδοκειμενικών μαρτυριών (π.χ. περιγραφή σκευής, σκηνικών αντικειμένων, μη λεκτική επικοινωνία/χειρονομίες).

¹² Ο Χορός ήταν μια ομοιογενής ομάδα προερχόμενη από το σώμα των «θεατών/πολιτών» και με χώρο «δράσης» την ορχήστρα του αρχαίου θεάτρου.

¹³ Βλ. Παπαδοπούλου, Ιωάννα (2009). «Η διδασκαλία του αρχαίου ελληνικού και ρωμαϊκού θεάτρου με τη μέθοδο της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης: προτάσεις και προκλήσεις», στο *Ελένη Ταράτορη (εκδ.), Πανελλήνιο Συνέδριο-Διδασκαλία: παρελθόν, παρόν και μέλλον-Αλεξανδρούπολη, 29-30 Μαΐου 2009*, Θεσσαλονίκη: εκδ. οίκος Αδελφών Κυριακίδη, σσ. 319-331.

¹⁴ Για περισσότερες λεπτομέρειες και άλλες παραμέτρους βλ. Παπαδοπούλου, Ιωάννα (2009). «Η διδασκαλία του αρχαίου ελληνικού και ρωμαϊκού θεάτρου με τη μέθοδο της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης: προτάσεις και προκλήσεις», στο *Ελένη Ταράτορη (εκδ.), Πανελλήνιο Συνέδριο-Διδασκαλία: παρελθόν, παρόν και μέλλον-Αλεξανδρούπολη, 29-30 Μαΐου 2009*, Θεσσαλονίκη: εκδ. οίκος Αδελφών Κυριακίδη, σσ. 323-7· πρβλ. αυτ., σ. 329 την ενότητα για την αξία της συνάντησης με τον κλασικό πολιτισμό μέσω της θεατρικής παιδείας και της καλλιέργειας της θεατρικής παιδείας με την εξ αποστάσεως εκπαίδευση.

¹⁵ «Η πρόσβαση στην υπηρεσία γίνεται με τη χρήση ενός απλού φυλλομετρητή (web browser) χωρίς την απαίτηση εξειδικευμένων τεχνικών γνώσεων. Στόχος είναι η ενίσχυση της εκπαιδευτικής διαδικασίας, προσφέροντας στους συμμετέχοντες ένα δυναμικό περιβάλλον αλληλεπίδρασης και συνεχούς επικοινωνίας εκπαιδευτή εκπαιδευόμενου. Ειδικότερα, επιτρέπει στον εκπαιδευτή την ηλεκτρονική οργάνωση, αποθήκευση και παρουσίαση του εκπαιδευτικού υλικού και παρέχει στον εκπαιδευόμενο ένα εναλλακτικό κανάλι εξατομικευμένης μάθησης ανεξάρτητο από χωροχρονικές δεσμεύσεις.» η περιγραφή από την αρχική σελίδα του DUTHNET eClass (Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης), πρόσβαση 5 Ιουνίου 2011 στο <https://eclass.duth.gr/eclass/>. Για μια συνοπτική παρουσίασή της eClass βλ. Kalochristianakis M., Paraskevas M., Varvarigos E. (2008), *Asynchronous Tele-education and Computer-Enhanced Services in the Greek School Network*, in *Emerging Technologies and Information Techniques for the Knowledge Society-Proceedings of the MSKS 2008, Athens: Eds. Miltiadis D. Lytras et al.*, Berlin & Heidelberg: Springer, pp. 234-42.

¹⁶ Π.χ. με παράλληλα χωρία ή απόπειρες μετάφρασης ή εργασίες φοιτητών παλαιότερων ετών (αν υπάρχουν) ή οπτικό υλικό (από προσωπικό αρχείο παραστάσεων ή από έγκριτες ηλεκτρονικές πηγές).

¹⁷ Μια προαιρετική αλλά ιδιαίτερα πρόσφορη προεργασία σε περίπτωση που το μάθημα θα εξεταστεί με απαλλακτική εργασία ή προφορικά.

¹⁸ Συνήθως ξενόγλωσσων, ώστε να αίρεται το πρόβλημα της επίσκεψης σε ακαδημαϊκές βιβλιοθήκες άλλων Α.Ε.Ι. στο εσωτερικό ή στο εξωτερικό.

¹⁹ Επομένως η επικοινωνία διδάσκοντα-φοιτητών δεν αυτοματοποιείται, αλλά είναι άμεση και ουσιαστική, κάτι που σε άλλη περίπτωση είναι δύσκολο σε ένα ακροατήριο που αριθμεί διακοσίους ή και περισσότερους φοιτητές (με δεδομένη παράλληλα και τη μην υποχρεωτική παρακολούθηση των παραδόσεων).

²⁰ Κατά και την προσωπική μου κρίση και των φοιτητών· ως στοιχείο επιτυχίας θεωρώ και τον Μ.Ο. βαθμολογίας στις εξετάσεις στο σύνολο φοιτητών: από τους 106 φοιτητές που πέρασαν το μάθημα, το 18,7% βαθμολογήθηκε με 7-8,4 και το 19,8% με 8,5-10.

²¹ Π.χ. ο δυϊσμός στο υπ' εξέτασιν έργο, τον *Miles Gloriosus* (*Αλαζόνα* Στρατιώτη) του Πλάτου (Plautus), ξεκίνησε από την ορολογία, δόθηκαν παράλληλα παραδείγματα από άλλα έργα του κωμωδιογράφου, εν συνεχεία εξετάστηκαν οι συμβολισμοί στο έργο (π.χ. τα leitmotifs του οράν/μη οράν, οι συμβολισμοί της «μαϊμούς»-*simia*, ο ρόλος των γυναικών/εταίρων κ.α.) και με την πρόοδο των παραδόσεων στην πλοκή και ερμηνεία του έργου, τα δύο συνενώθηκαν στην κατανόηση της ιδιαιτερότητας της λειτουργίας του «διπλού εαυτού» και του διπλού δόλου στο συγκεκριμένο έργο. Ακολούθως αυτή η νεοαποκτηθείσα γνώση/δεξιότητα συνδέθηκε με επιπλέον παραδείγματα/παράλληλα χωρία από άλλα έργα του Πλάτου και γενικότερα της Ρωμαϊκής Κωμωδίας ή με χωρία σε αντιδιαστολή (και από άλλους ρωμαίους κωμωδιογράφους) προς αυτήν την τεχνική, ώστε να επιτευχθεί ο μαθησιακός στόχος για φοιτητές κλασικής ειδικεύσης: η εμβάθυνση στα δραματουργικά γνωρίσματα του Πλάτου.

²² Η παρακολούθησή τους είναι, σύμφωνα με τον Οδηγό του Μεταπτυχιακών Προγράμματος Σπουδών, υποχρεωτική για τους μεταπτυχιακούς φοιτητές.

²³ Αυτά αφορούσαν στα ζητήματα της γένεσης του εγχώριου λατινικού θεατρικού φαινομένου, τις πηγές, τους εκπροσώπους του, τα δραματουργικά τους γνωρίσματα, τις συνθήκες ανάπτυξης των ειδών μέχρι και την πρόσληψη του ρωμαϊκού θεάτρου κατά την εποχή της Αναγέννησης και από το ελισαβετιανό θέατρο και τη δόκιμη ορολογία.

²⁴ Όπως π.χ. το ρωμαϊκό θεατρικό (και αναγνωστικό) κοινό, η σχέση των Ρωμαίων με το θέατρο, η μίμηση και η ανανέωση των αρχαιοελληνικών προτύπων, η τεχνική του *συμφυρμού* (*contaminatio*-αποκλειστικό γνώρισμα της Ρωμαϊκής Κωμωδίας), το ζήτημα της σκηνικής ή όχι παρουσίας της σενέκειας τραγωδίας, οι διαφορές της πλαυτιανής από την τερεντιανή κωμωδία, η επίδραση των μίμων και της ατελλανής φάρσας στη Ρωμαϊκή Κωμωδία και της λατινικής λογοτεχνικής παραγωγής (π.χ. ελεγείας) στη Ρωμαϊκή Τραγωδία.

²⁵ Εν ολίγοις οι μεταπτυχιακοί φοιτητές διδάχθηκαν εξ αποστάσεως εξειδικευμένα και επιμερισμένα επιστημονικά θέματα, πέραν της εισαγωγικής υφής των σεμιναρίων.

²⁶ Αυτή η ενέργεια επιτεύχθηκε με τη διακριτική αρωγή μου, πέραν όμως –στο σημείο αυτό έγκειται και το όφελος του διδασκόμενου με αυτή τη μέθοδο– των διαζώσης σεμιναρίων.

²⁷ Για τα προβλήματα της eClass και για άλλα αντίστοιχα προγράμματα βλ. ενδεικτικά στο διαδίκτυο, πρόσβαση 5 Ιουνίου 2011: http://eureka.lib.teithe.gr:8080/bitstream/handle/10184/1211/psatha_powerpoint.pdf?sequence=2 και http://www.epyna.eu/~agialama/synedrio_syros_3/tee_diadiktyo/kontoni282_292.pdf.

²⁸ Σχετικά με τις δυνατότητες της «εικονικής τάξης» στα Α.Ε.Ι. βλ. Ρωσσίου Ε. (2010), *Αξιοποίηση των τεχνολογιών πληροφορίας και επικοινωνιών σε συνέργεια με την ηλεκτρονική μάθηση και τη διαδικτυακή συνεργατική μάθηση για την υλοποίηση εικονικών τάξεων στην ανώτατη εκπαίδευση*, διδ. διατρ., Θεσσαλονίκη (πρόσβαση 2 Ιουνίου 2011 στο <http://phdtheses.ekt.gr/eadd/handle/10442/20823>).

²⁹ Δίκην εικονοποιίας ας φανταστούμε όσον αφορά στην ασύγχρονη τηλεκπαίδευση της eClass ότι παρέχεται στους διδάσκοντες ένα πλουσιοπάροχο «πιάτο» με ποικίλα εδέσματα από συγκεκριμένα όμως υλικά. Η μόνη επιλογή τους είναι να αυξήσουν την ποσότητα κάποιου από αυτά τα υλικά ή –στην καλύτερη περίπτωση– να τα χρωματίσουν με τη δική τους πινελιά γεύσης. Ο «σεφ»/δημιουργός δεν ρώτησε τον διδάσκοντα, τον άμεσο αποδέκτη/δοκιμαστή αυτού του πιάτου, αν με αυτή τη μορφή και αυτά τα υλικά είναι πρόσφορα για τη διδασκαλία εξειδικευμένων και ειδικών αντικειμένων του επιστημονικού πεδίου των ανθρωπιστικών σπουδών, όπως π.χ. του θεάτρου. Η έλλειψη συνεργασίας δημιουργού και χρήστη οδηγεί σε δείπνο που δύσκολα καταναλώνεται όλο, σε ένα «δείπνο του Τριμαλχίωνα» σαν εκείνο στα *Σατυρικά* του Πετρωνίου, στο οποίο αρχικά οι καλεσμένοι πρωταγωνιστές θαμπώνονται και θαυμάζουν από τον πλούτο, την τρυφή και την πολυμορφία του γεύματος, στο τέλος όμως τρέχουν να διαφύγουν λόγω της «κενότητας» του οικοδεσπότη.

³⁰ Πρβλ. Κερκίρη Σουλτάνα (2010), *Εξατομικευμένη σύσταση πολυμεσικών εκπαιδευτικών πόρων με αξιοποίηση μεταδεδομένων φήμης και οντολογιών*, διδ. διατριβή, Θεσσαλονίκη (πρόσβαση 2 Ιουνίου 2011 στο <http://phdtheses.ekt.gr/eadd/handle/10442/18607>) και Chen C. Charlie, Harris L. Albert, Shang Rong-Ann (2009), *Challenges in Delivering Case-Based Teaching in the Online Asynchronous Learning*, in *Strategic Applications of Distance Learning Technologies: Editor Shed M.R.*, N.Y.: Information Science Reference, pp. 30-48.

³¹ Η eClass, τουλάχιστον στο Δ.Π.Θ., ενεργοποιήθηκε χωρίς καμία επιμόρφωση των μελών Δ.Ε.Π. και προχωρούσαμε σαν τον Τειρεσία με οδηγό το ογκώδες και δύσχρηστο εγχειρίδιο χρήσης και τις όποιες

γνώσεις μας σε Η/Υ, ενώ η χρήση της είναι προαιρετική και όχι υποχρεωτική, δηλαδή επαφίεται στην προαίρεση και στη βούληση του διδάσκοντα.